

Hogyan fejlődnek az ezredfordulóig a könyvtárak és a tájékoztatási intézmények?

A *Kongresszusi Könyvtár* a közelmúltban prognózist készített a könyvtárak és a tájékoztatási intézmények ezredfordulóig várható fejlődéséről. A delphi technikával készült prognózis az alábbiakat „jósolja”:

1. A hetvenes évek

- 1.1 A könyvtárak és a tájékoztatási intézmények *alaphelyzete kevésbé változik*. Funkcióikat csak néhol (pl. az orvostudományok, a természettudományok és a technika területén) bővíti ki, kapacitásuk és hatékonyságuk az irányítási, szervezési és ügyviteli technika korszerűsödése arányában bővül.
- 1.2 Az információhordozók között továbbra is a *nyomtatott dokumentumok dominálnak*. Csak néhány szakterületen válik közkeletűvé az információk mikrofilmen, mágnesszalagon vagy számítógépi memóriában való rögzítése, illetve közzététele. A reálidőben történő információátvitel a telex, a faksimile, a televízió és a számítástechnika alkalmazására épül. Haladás várható az információs rendszerek és a nyilvános telefonhálózat összekapcsolásában.
- 1.3 Bár a könyvtárak funkciói alig változnak, egyes *speciális szolgáltatások* (referálás, SDI, információelemzés) terjedésével mégis számolhatunk. Mind több lesz a gépi indexeket közrebocsátó nemzetközi referáló szervezet.
- 1.4 A könyvtárak által szolgáltatott *információmennyiség* – más típusú tájékoztatási rendszerek létrejötte következtében – *csökken*. A nagyobb vállalatok saját szükségleteik kielégítésére egymástól független számítógépes információs rendszereket alakítanak ki, amihez a vállalati könyvtáraknak igazodniuk kell. A tudományos könyvtárakban speciális állománygyarapítási rendszerek jönnek létre. Divatba jön – először a közgazdaság területén – az információk vásárlása. Az alapkutatásban ennek az elvnek a realizálása csak feltételeken követhető.
- 1.5 A technikát illetően a könyvtárakban terjed a *számítógépek alkalmazása*. Ez újabb kooperációs vállalkozásokra serkenti a könyvtárakat. A körzeti számítóközpontok és helyi terminálok hálózatainak megvalósulása erősíteni fogja a gyűjtőköri együttműködést, a központi katalogizálást és kölcsönzési nyilvántartást. Az *adatbankok használata* a távközlési technika igénybevételével történik. Az irányítás felelőssége központi szervekre száll át. Az információs rendszerekbe beépül az ellenőrzési funkció, pl. olyan kódok formájában, amelyekhez csak a felhatalmazott használók férhetnek hozzá. Az adatban-

kok és a nyilvános telefonhálózat összekapcsolását megfelelő törvények kidolgozásának kell megelőzniük.

2. A nyolcvanas évek

- 2.1 Az alaphelyzet a könyvtárak funkcióbővülésének irányában változik: *általánossá válik a használóra orientált információk aktív és szelektív terjesztése*. Fokozódik a kommunikáció az egyes információs rendszerek között. Új lehetőségeket teremt az információközlési és -tárolási technika fejlődése. Az információs tevékenység távlati terveket, ezen belül fejlesztési hangsúlyokat kap.
- 2.2 A *nyomtatott információközlés aránya csökken*. A hetvenes években létrejött információs rendszerek adatközlő hálózatok létrejöttével összekapcsolódnak. Az írott-nyomtatott információ speciális eszközök (számítógép, videoszalag, képtelefon stb.) igénybevételével terjed. Az új gondolatokat és találmányokat közvetlenül rögzítik adatrendszerekbe. A képtelefon lehetővé teszi, hogy különféle helyeken lévők tanácskozzanak egymással. A tudományos folyóiratokat memóriában rögzített cikkek váltják fel. Az államigazgatási információk – jogszabályok és egyéb közérdekű közlemények – *számítástechnika* segítségével kerülnek kiadásra, terminálokkal teszik olvashatóvá őket. A szófakoztató és az ismeretterjesztő programokat *videokazettákban* kölcsönzik. A szabadalmi leírásokat a nyolcvanas évek elején kialakított *adatbázisokon* őrzik. *Központi indexek* fognak tájékoztatni az elérhető információkról.
- 2.2 A könyvtárak funkcióinak az információszolgáltatásra való koncentrálódása azt jelenti, hogy a dokumentumok őrzése és hozzáférhetővé tétele mindinkább speciális szervezetek feladata lesz. A *dokumentumok hagyományos nyilvántartása, feldolgozása, kölcsönzése és megőrzése* jelentősen módosul az új technika alkalmazásával – és olcsóbbá válik. A vállalati információs rendszerekben lehetővé válik a döntések szimulálása. A nyolcvanas évek elején olyan társadalmi információs rendszerek alakulnak ki, amelyek – terminálok közbeiktatásával – az állampolgárokat automatikusan tájékoztatják az állampolgári jogokról és kötelezettségeikről.
- 2.3 A könyvtárak struktúrája a funkcióváltozás következtében módosul: *szoros együttműködés valósul meg a számítóközpontok, az elemző és információs intézmények, valamint a könyvtárak között*. A nyilvános könyvtárak feladatai kitágulnak (zene, színház, film stb.). Az új adatmegőrzési és közlési technika következtében a könyvtári szolgáltatások

mindinkább decentralizálhatók és sokkal hatékonyabbak lesznek. Teljesen általánossá válik az állománygyarapítás, a katalogizálás és a kölcsönzés automatizálása.

- 2.4 A könyvtártechnikában frontáttörés lesz: a *cédula-katalógusokat terminálok váltják fel*, amelyek a körzeti számítógéphez csatlakoznak. A bibliográfiai tájékoztatás teljesen automatizálttá válik. A bibliográfiák egyéni rendelésre készülnek. A referáló szolgáltatások a könyveken és folyóiratcikkekén kívül más információs forrásokat is felölelnek. Megjelenik a dokumentációs és információs feladatok ellátására készült *speciális számítógép*. A szakmai információk fele része géppel olvasható formában vagy mikrofilmen fog megjelenni. Terjed a gépi fordítás, de a nyelvi tisztaság igényének még nem fog megfelelni. A képtelefonok adatbankokra lesznek rákapcsolhatók. A videoszalagok vetítésére alkalmas készülékek olyan elterjedtek lesznek, mint ma a televíziós készülékek.

3. A kilencvenes és a további évek

- 3.1 Az alaphelyzetet az *információs rendszerek nagyfokú specializálódása és messzemenő összekapcsolása* fogja jellemezni. Az információk gyűjtése és tárolása nagyrészt elektronikus készülékekkel valósul meg: ez igen nagy gyorsaságot és flexibilitást eredményez.
- 3.2 Az *összes információknak csupán 50%-a jelenik meg nyomtatott formában*. Új, „elpusztíthatatlan” memóriafajták kezdenek megjelenni. A régebbi nyomtatott és gépi szövegek átvitelére olvasókészülékeket fognak használni. A szöveges és képi információk nyújtására jól kiépített adatközlő hálózat áll rendelkezésre. Fizikai információátvitelre már nem lesz szükség, s ezért megvalósulhat az egy helyen való őrzés. A *képtelefon teljesen általános lesz*, segítségével megoldódik a dokumentumok másolása.
- 3.3 A könyvtárak funkcióinak *magja a felhasználók közvetlen informálása lesz*. Az őrzés feladata a memóriaközpontokra marad. A kutatás és az államigazgatás területén nagy információs rendszerek jönnek létre; ezek össze lesznek kapcsolva a könyvtárakkal és az elemző és információs intézményekkel. A kutatási *információs rendszerek nemzetközi szinten összekapcsolódnak*. Az oktatásügyben és a nemzetgazdaságban regionális, szakmai és egyéb speciális információs rendszerek alakulnak ki. Megnövekszik az egyén információválogatási lehetősége.
- 3.4 A könyvtárak struktúráját a következő tényezők fogják tovább módosítani: az információátvitel kis költségei, az információs rendszerek fokozódó kompatibilitására alapozott integráció, az információk-

nak az íróasztalhoz vagy munkapadhoz való szállítása. *Megvalósul a decentralizált szolgáltatások és a centralizált funkcionális intézmények elve*. A könyvtárak jelentős része bekapcsolódik az információs rendszerbe.

- 3.5 A könyvtártechnika teljes automatizálása soha nem látott termelékenységet eredményez. Az információs rendszerek összekapcsolásához *meg kell növelni a távközlési hálózatok kapacitását*. Általános lesz a gépi fordítás, illetve a gépi olvasókészülék. Terjed a térhatású színes televízió.

Igy lesz-e? Bizonyosan nem tudható. Kritikus elmék máris technokratának mondják ezt a prognózist, és különösen a nyolcvanas évekre jósolt változásokat tartják a könyvtárak és a tájékoztatási intézmények számára megoldhatatlannak.

/KRATOCHVÍL, G.: Budoucnost knihoven a informační činnosti podle prognózy projektu Delphi. = Technická Knihovna, 19. köt. 9. sz. 1975. p. 250–255./

(Futala Tibor)

* * *

Kézi előállítású témafigyelő szolgáltatás az Astoni Egyetemen

Az angol könyvtárakban nem terjedt el a kézi előállítású témafigyelő szolgálat. Inkább a könyvtáraknak az a közvetítő szerepe van kifejlődőben, — különösen a természettudományok és műszaki tudományok körében — hogy a kereskedelembe megvásárolható SDI szolgáltatások információit szétszűrjék a felhasználóknak. E tájékoztatási divattal ellentétben kísérletbe kezdett az *Astoni Egyetem Könyvtára*, amikor 1972-ben elindította *manuális témafigyelését referáló és indexelő folyóiratok alapján* az egyetem oktató és kutató személyzete, továbbá kutatásokat végző egyetemi hallgatók részére.

A témákat előzetesen és a kísérleti szolgáltatás során egyéni és csoportos megbeszéléseken az igénylőkkel együtt alakították ki. A témákhoz legfőbb segítséget a *Current Contents* és egyéb releváns referáló/indexelő folyóiratok szolgáltatták. A témafigyelés több okból fordult a másodlagos tájékoztatási forrásokhoz. Pl. nem szándékoztak a szolgáltatás során kizárólag a könyvtári állományra támaszkodni, hiszen modern könyvtári szemlélet jegyében Astonban is egyre inkább eltávolodtak az önállós koncepciójától. Igyekeztek természetesen a referáló és indexelő lapokból átfogó gyűjteményt teremteni. Az igénylők részére az állományból hiányzó dokumentumok beszerzését jól működő *könyvtárközi kölcsönzés* biztosítja.